অধ্যায় ১১ ঃ নাৰী আন্দোলন

অধ্যায় গাঁথনি

১১.১ উদ্দেশ্য

১১.২ পৰিচয়

১১.৩ ভাৰতত নাৰী আন্দোলনৰ অভ্যুত্থান আৰু বিকাশ

১১.৪ ভাৰতত নাৰী আন্দোলনৰ অভ্যুত্থানৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ বিষয়সমূহ আৰু ইয়ালৈ অৱদান আগবঢ়োৱা বিভিন্ন ব্যক্তি আৰু সংস্থানসমূহ

১১.৫ নাৰী আন্দোলন আৰু আইনৰ ভূমিকা

১১.৬ নাৰীৰ হকে গ্ৰহণ কৰা সাম্প্ৰতিক কালৰ কাৰ্যব্যৱস্থাসমূহ

১১.৭ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

১১.৮ অধিক জানিবলৈ

১১.৯ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১১.১০ আৰ্হি প্ৰশ্ন

১১.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- ভাৰতৰ নাৰী আন্দোলনৰ বিষয়ে অৱগত হ'ব
- নাৰী আন্দোলনৰ লগত জড়িত গুৰুত্বপূৰ্ণ বিষয়সমূহ আৰু আইন প্ৰণয়নৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব
- সাম্প্ৰতিক কালত নাৰীৰ হকে গ্ৰহণ কৰা কাৰ্যব্যৱস্থাসমূহৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব।

১১.২ পৰিচয়

সামাজিক লিংগভেদৰ বিষয়সমূহ, বিশেষকৈ নাৰীৰ লগত জড়িত বিষয়সমূহে সমাজৰ বিভিন্ন শাখাৰ মাজত চিন্তাশীল ধাৰণাৰ অৱকাশ যোগায়। নাৰী আন্দোলনৰ অভ্যুত্থানে নাৰীৰ লগত জড়িত বিষয়সমূহৰ গুৰুত্ব আৰোপ কৰাৰ এক প্ৰণালীবদ্ধ পন্থাক প্ৰতিফলিত কৰে। এই অধ্যায়টিত আমি ভাৰতৰ নাৰী আন্দোলনসমূহ, ইয়াৰ লগত জড়িত বিষয়সমূহ আৰু ইয়াৰ ফলশ্ৰুতিত হোৱা আইন প্ৰণয়নৰ বিষয়ে জানিবলৈ চেষ্টা কৰিম।

১১.৩ ভাৰতত নাৰী আন্দোলনৰ অভ্যুত্থান আৰু বিকাশ

প্ৰথাগতভাৱে ভাৰতত নাৰীৰ অভ্যুত্থানক সমূহীয়া সমৰ্থন জনোৱা হোৱা নাছিল যদিও

এনে নাৰী আন্দোলনসমূহে ভাৰতৰ সামাজিক আৰু ধৰ্মীয় মূল্যবোধৰ ভেঁটিটোক জোকাৰি যাবলৈ সক্ষম হৈছিল। এই কথা সকলোৰে জ্ঞাত যে অতীজৰে পৰাই ভাৰতত মূলতঃ মহিলাৰ স্থান দ্বিতীয় শ্ৰেণীৰ নাগৰিকৰ দৰেই। ভাৰতীয় মহিলা সামাজিক আৰ্হি আৰু সাংস্কৃতিক নীতি-নিয়মৰ এক চৰম সংযুক্ত বিন্যাসৰ উত্তৰাধিকাৰী। ঊনৈছ শতিকাৰ কিছুমান তীব্ৰ আক্ৰামক বাদ-বিবাদে নাৰীৰ দুৰৱস্থাৰ ওপৰত বিশেষভাৱে গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছিল। নাৰীৰ নিম্ন স্থিতিৰ কিছুমান অপৰিৱৰ্তনীয় সূচক আছিল পৰ্দা ব্যৱস্থা, সতীদাহ, কন্যা সন্তানৰ ভ্ৰূণহত্যা, বাল্যবিবাহ, আৰু বলপূৰ্বক বৈধব্য। ব্ৰাহ্ম সমাজ (১৮২৮), আৰ্য সমাজ (১৮৭৫) বা প্ৰাৰ্থনা সমাজৰ (১৮৬৭) সমৰ্থনত অনুষ্ঠিত হোৱা সামাজিক সংস্কাৰমূলক আন্দোলনসমূহে সকলো শ্ৰেণীৰে মহিলাক শোষণ কৰা এই সামাজিক ব্যাধিসমূহৰ তীব্ৰ বিৰোধিতা কৰিছিল।

ভাৰতৰ নাৰী আন্দোলনক তিনিটা শ্ৰোত বা পৰ্যায়ত ভাগ কৰিব পাৰি - প্ৰথম শ্ৰোতটো ঊনবিংশ শতিকাৰ ৰাষ্ট্ৰীয় আন্দোলন আৰু নাৰীৰ অধিকাৰৰ হকে অনুষ্ঠিত হোৱা সংস্কাৰমূলক আন্দোলনত নাৰীৰ বিশাল যোগদানেৰে আৰম্ভ হৈছিল।

বিংশ শতিকাৰ ষাঠিৰ দশকৰ শেষৰফালে দ্বিতীয় শ্ৰোতৰ আৰম্ভণি হোৱা বুলি ক'ব পাৰি, য'ত নাৰীৰ ৰাজনৈতিক সক্ৰিয়তাৰ পুনৰুত্থান হোৱা পৰিলক্ষিত হৈছিল। অৰ্থনৈতিক নীতিৰ নিষ্ফলতাৰ বাবে হোৱা কৰ্মসংস্থাপনহীনতা আৰু মুদ্ৰাস্ফীতিৰ ফলত গণ আন্দোলনৰ উদ্ভৱ হৈছিল। এই কথা উল্লেখযোগ্য যে বিংশ শতিকাৰ ষাঠিৰ দশকত নাৰীসকল নিজৰ স্থিতাৱস্থাক লৈ ইমান হতাশ হৈ পৰিছিল যে তেওঁলোকে গ্ৰাম্যাঞ্চলৰ দুখীয়া শ্ৰেণী আৰু ঔদ্যোগিক শ্ৰমিক শ্ৰেণীৰ সংগ্ৰামৰ লগত নিজকে জড়িত কৰি লৈছিল। এই সময়ছোৱাত নাৰীসকল নক্সালবাৰী আন্দোলন, মুদ্ৰাস্ফীতি-বিৰোধী আন্দোলন, গুজৰাট আৰু বিহাৰৰ নৱনিৰ্মাণ আন্দোলন, মহাৰাষ্ট্ৰৰ ধোলে জিলাৰ গ্ৰাম্য বিদ্ৰোহ আৰু চিপ্‌কো আন্দোলনৰ লগত জড়িত আছিল।

ভাৰতত নাৰীৰ অভ্যুত্থান হ'ল এক সমৃদ্ধিশালী আৰু প্ৰাণৱন্তী আন্দোলন যিটো দেশখনৰ ভিন্ন অঞ্চলত বিভিন্ন প্ৰকাৰে সংগঠিত হৈছিল। এই কথা উল্লেখ কৰাটো গুৰুত্বপূৰ্ণ যে ভাৰতৰ নিচিনা বৈসাদৃশ্যতাৰে ভৰা দেশ এখনত পুৰুষ আৰু নাৰীৰ মাজৰ সম্পৰ্কৰ গাঁথনিৰ পৰিৱৰ্তন কৰা আৰু নাৰীৰ আন্দোলনে গুৰুত্ব আৰোপ কৰা সমস্যাসমূহৰ সমাধান ঘটোৱাটো ইমান সহজ কাম নহয়। এয়া এক প্ৰতিষ্ঠিত সত্য যে এই আন্দোলনটোৱে আগবাঢ়ি যোৱাৰ সময়ত পদে পদে সম্ভাব্য বাধা-নিষেধ বা পিছহুঁহুকি যোৱাৰ পৰিস্থিতিৰ সন্মুখীন হ'ব পাৰে। এই আন্দোলনৰ দ্বিতীয় শ্ৰোতটোত এনেদৰেই শাসক শ্ৰেণী আৰু ক্ষমতাৰ কাঠামোসমূহৰ বিৰুদ্ধে কৰা বিদ্ৰোহসমূহ জনতাই অংশগ্ৰহণ কৰা পৰিলক্ষিত হৈছিল, কিন্তু বিংশ শতিকাৰ সত্তৰ দশকৰ শেষৰ ফালে আৰম্ভ হোৱা তৃতীয় শ্ৰোতটোৰ এক নিৰ্দিষ্ট নাৰীবাদী লক্ষ্য আছিল। এই দশকৰ মাজভাগৰ পৰা এক গুৰুত্বহীন জীৱন যাপন কৰাটো মহিলাৰ বাবে এক দৈনন্দিন অভিজ্ঞতাৰ দৰেই হৈ পৰিছিল। বিংশ শতিকাৰ সত্তৰ দশক আৰু মূলতঃ ইয়াৰ পৰৱৰ্তী দশকটোৰ মাজভাগৰ এই নাৰী আন্দোলনৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্য এইটোৱেই আছিল যে নাৰীৰ মতামত কেৱল নাৰীৰ বাবেই উত্থাপিত হৈছিল আৰু নাৰীয়ে নাৰীৰ বাবে গুৰুত্বপূৰ্ণ বিষয়বস্তুৰ বিষয়ে আলোচনাত মিলিত হৈছিল। এতেকে, এই

সময়ছোৱাৰ নাৰী আন্দোলনত নাৰী সদস্যসমূহে শ্ৰেণী নিৰ্বিশেষে যোগদান কৰিছিল আৰু ধনী, দুখীয়া আৰু মধ্যবিত্ত শ্ৰেণীৰ নাৰীসকলে সদলবলে ভাগ লৈছিল। এই কথা নিশ্চিত যে এই নাৰীসকলক একত্ৰিত কৰাৰ ভিত্তি কোনো শ্ৰেণী নাছিল, বৰঞ্চ লিংগবৈষম্যহে আছিল। কিন্তু তথাপিও এই শ্ৰেণী সম্বন্ধীয় বিষয়টো একেবাৰে অদৃশ্য হৈ গৈছিল বুলি ভাবিলে ভুল হ'ব, বৰং ইয়াক এক নতুন বেশ প্ৰদান কৰা কৈছিল য'ত শ্ৰেণী হিচাপে নাৰীসকল আৰ্থিকভাৱে দুৰ্বল আছিল - আৰু সেইয়াও আন্দোলনৰ এক অংশ হৈ পৰিছিল। এই সময়ছোৱাত নাৰীৰ ওপৰত হোৱা অত্যাচাৰৰ সমস্যাসমূহো এই প্ৰচেষ্টাসমূহৰ মুখ্য বিষয় হিচাপে গ্ৰহণ কৰা হৈছিল। ইয়াৰ ফলত চৰকাৰে ঘৰুৱা হিংসা, যৌতুক প্ৰথা, মহিলা আৰু শিশুৰ স্বাস্থ্যজনিত সমস্যাসমূহৰ বাবে বিভিন্ন আইন প্ৰণয়ন কৰিবলৈ বাধ্য হৈ পৰিছিল।

এই কথা মনত ৰখা গুৰুত্বপূৰ্ণ যে বিভিন্ন সময়ত পুৰুষতান্ত্ৰিক সমাজ ব্যৱস্থাৰ বিৰুদ্ধে বিভিন্ন মহিলাই থিয় দিছিল যিসকল ভাৰতৰ সংগঠিত নাৰী আন্দোলনৰ বাবে অনুপ্ৰেৰণা স্বৰূপ।

১১.৪ ভাৰতত নাৰী আন্দোলনৰ অভ্যুত্থানৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ বিষয়সমূহ আৰু ইয়ালৈ অৱদান আগবঢ়োৱা বিভিন্ন ব্যক্তি আৰু সংস্থানসমূহ

- ঝান্সীৰ ৰাণী লক্ষ্মীবাইৰ নাম প্ৰায় সকলো জনাজাত, যিগৰাকীৰ সাহস আৰু উচ্চমানৰ নেতৃত্বই ভৱিষ্যত প্ৰজন্মৰ সকলো স্বাধীনতা সংগ্ৰামী নাৰীৰ বাবে এক অসাধাৰণৰ উদাহৰণৰ সৃষ্টি কৰিছিল। এক লোককথা সকলোৰে মাজত প্ৰচলিত যে তেওঁ যুদ্ধক্ষেত্ৰলৈ পুৰুষৰ সাজ পৰিধান কৰি গৈছিল। লগতে এয়াও কোৱা হয় যে ঘোঁৰাৰ লেকামডাল মুখেৰে কামুৰি ধৰি তেওঁ দুয়োহাতেৰে তৰোৱাল চলাইছিল। ব্ৰিটিছসকলৰ মতে বিপ্লৱীসকলৰ মাজত তেওঁ এগৰাকী অন্যতম শ্ৰেষ্ঠ আৰু সাহসী সামৰিক নেত্ৰী আছিল আৰু তেওঁ যুদ্ধক্ষেত্ৰতে শ্বহীদ হৈছিল।
- ঔধৰ বেগম হজৰত মহলে ব্ৰিটিছৰ হাতৰ পৰা লক্ষ্ণৌক ৰক্ষা কৰাত এক গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিছিল। এগৰাকী ৰাণী হিচাপে যদিও তেঁও বিলাসিতাত অভ্যস্ত আছিল, তথাপিও তেওঁ নিজৰ সৈন্যবাহিনীৰ আত্মবিশ্বাস বৃদ্ধি কৰিবলৈ যুদ্ধক্ষেত্ৰত উপস্থিত হৈছিল। বেগম হজৰত মহলে ব্ৰিটিছৰ বিৰুদ্ধে সবলভাৱে ঠিয় দিছিল যদিও অৱশেষত তেওঁ আত্মসমৰ্পণ কৰি নেপালত আশ্ৰয় ল'বলৈ বাধ্য হৈছিল।
- ৰাজা ৰামমোহন ৰায় আছিল প্ৰথমজন ব্যক্তি যিজনে পৰম্পৰা আৰু ধৰ্মৰ অচিলা লৈ নাৰীৰ লগত হোৱা অন্যায়ৰ বিৰুদ্ধে ৰাজহুৱাভাৱে প্ৰতিবাদ কৰিছিল। সতী প্ৰথা বন্ধ কৰাত তেওঁৰ উল্লেখযোগ্য ভূমিকা আছিল আৰু বহুবিবাহ প্ৰথাৰ বিৰুদ্ধেও তেওঁ প্ৰচাৰ চলাইছিল।
- ঈশ্বৰ চন্দ্ৰ বিদ্যাসাগৰে বিধবাসকলৰ অধিকাৰৰ হকে যুজিছিল আৰু ১৯৫৬ চনৰ বিধবা পুনৰ্বিবাহ অধিনিয়ম প্ৰণয়ন কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল।
- বোম্বাইৰ বেহৰামজী মালাবাৰী নামৰ এগৰাকী পাৰ্ছী প্ৰতিবাদকাৰীয়ে বিবাহৰ বাবে নিৰ্ধাৰিত বয়স দহ বছৰৰ পৰা বাৰ বছৰলৈ বৃদ্ধি কৰিবলৈ এক সৰ্বভাৰতীয় প্ৰচাৰ চলাইছিল। তাৰ পৰৱৰ্তী সময়ছোৱাত মালাবাৰীৰ পৰামৰ্শ অনুসৰি ১৮৯১ চনত বিবাহৰ বাবে নিৰ্ধাৰিত বয়সৰ

আইন প্ৰণয়ন কৰা হৈছিল।

- পুণাৰ এগৰাকী অসাধাৰণ মহিলা, পণ্ডিতা ৰামাবাই সৰস্বতীয়ে আৰ্য সমাজৰ এক শাখা স্থাপন কৰিছিল আৰু বোম্বাই প্ৰদেশৰ বিভিন্ন চহৰত নাৰী সংগঠন গঢ়ি তুলিছিল। তেওঁ সাৰদা সদনৰো প্ৰতিষ্ঠা কৰিছিল যিয়ে নাৰীক, বিশেষকৈ কমবয়সীয়া বিধবাক শিক্ষা আৰু চাকৰিৰ সুবিধা প্ৰদান কৰিছিল।

- ১৯০৮ চনত আহমেদাবাদত গুজৰাট স্ত্ৰী মণ্ডলৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰা হৈছিল, ১৯১৩ চনত মাইছোৰত আৰু ১৯১৬ চনত পুণাত মহিলা সেৱা সমাজৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰা হৈছিল।

- ১৯২৭ চনত মাৰ্গাৰেট কাজিন্‌ছে All India Women's Conference শীৰ্ষক এক বেচৰকাৰী অনুষ্ঠানৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰিছিল যিয়ে সমাজত নাৰীৰ স্থানৰ উন্নীতকৰণৰ বাবে সামাজিক ন্যায়ব্যৱস্থাৰ প্ৰণোদিতকৰণ আৰু প্ৰচাৰত এক বিশেষ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিছিল।

- All India Women's Conference-ৰ প্ৰচেষ্টাৰ ফলশ্ৰুতিত নিম্নোল্লেখিত আইনসমূহ প্ৰণয়ন হৈছিল— হিন্দু বিবাহ আৰু বিবাহবিচ্ছেদ অধিনিয়ম ১৯৫৫, সাৰদা অধিনিয়ম ১৯২৯, হিন্দু নাবালকতা আৰু অভিভাৱকত্ব অধিনিয়ম ১৯৫৬, বিশেষ বিবাহ অধিনিয়ম ১৯৫৪, হিন্দু দত্তক গ্ৰহণ আৰু ভৰণপোষণ অধিনিয়ম ১৯৫৬, আৰু নাৰীৰ অবৈধ চোৰাং সৰবৰাহ ৰোধ অধিনিয়ম ১৯৫৬। ইয়াৰ উপৰিও All India Women's Conference-এ এক নিৰ্দিষ্টসংখ্যক উদ্ভাৱনী প্ৰতিষ্ঠানো স্থাপন কৰিছিল, যিবোৰৰ কিছুমানে এতিয়া নিজ নিজ ক্ষেত্ৰত স্বায়ত্বশাসিত অনুষ্ঠান হিচাপে কৰ্মৰত। তাৰে কিছুমান প্ৰতিষ্ঠান হ'ল - নতুন দিল্লীত অৱস্থিত লেডী ইৰৱিন মহাবিদ্যালয়, যিখন প্ৰতিষ্ঠানে গাৰ্হস্থ্য বিজ্ঞানৰ স্নাতক আৰু স্নাতকোত্তৰ শাখাৰ পাঠ্যক্ৰম আগবঢ়ায়; পৰিয়াল পৰিকল্পনা প্ৰতিষ্ঠান, যিটো এতিয়া ভাৰতৰ পৰিয়াল পৰিকল্পনা সংঘলৈ ৰূপান্তৰিত হৈছে; শিশু সুৰক্ষা সমিতি, যিটো এতিয়া ভাৰতীয় শিশু কল্যাণমূলক পৰিষদলৈ ৰূপান্তৰিত হৈছে।

- কমলাদেৱী চট্টোপধ্যায় আছিল All India Women's Conference-ৰ এগৰাকী অন্যতম প্ৰতিষ্ঠাপক আৰু গঠনমূলক কৰ্মত নিয়োজিত এগৰাকী স্বাধীনতা সংগ্ৰামী, যিয়ে মাদ্ৰাছৰ বিধানসভা নিৰ্বাচনত নিৰ্দলীয় প্ৰাৰ্থী হৈ প্ৰতিদন্দ্বিতা কৰিছিল।

- ড° মুথুলক্ষ্মী ৰেড্ডী হ'ল চিকিৎসা বিজ্ঞান বিষয়ত মাদ্ৰাছৰ প্ৰথম মহিলা স্নাতক যিয়ে All India Women's Conference-ৰ লগত আৰম্ভণিৰ পৰাই জড়িত আছিল আৰু তেওঁক চৰকাৰে বিধানসভালৈ নিৰ্বাচিত কৰিছিল।

- ১৯২৭ চনত ৫-৮ জানুৱাৰীলৈ পুণাত অনুষ্ঠিত শিক্ষাগত সংশোধনৰ বাবে হোৱা প্ৰথম All India Women's Conference এক ঐতিহাসিক পৰিঘটনা স্বৰূপ আছিল। এই সন্মিলনখনিয়ে ভাৰতৰ বিভিন্ন অংশৰ বিভিন্ন জাতি আৰু সম্প্ৰদায়ৰ মহিলাক একগোট হোৱাৰ সুবিধা প্ৰদান কৰিছিল। এই সন্মিলনত উপস্থিত থকা সকলো মহিলাৰ বাবে মুখ্য চিন্তাৰ বিষয়বস্তু আছিল মহিলাৰ শিক্ষা।

- মহিলাৰ শিক্ষাৰ অধিকাৰৰ হকে যুঁজ দিয়া প্ৰাৰম্ভিক কৰ্মীসকল আছিল— মহাদেৱ

গোৰিন্দ, ৰামাবাই ৰামাদে, জ্যোতিবা ফুলে, ৰামাবাই সৰস্বতী, আৰু মহর্ষি কাৰ্ৱে, যিসকল উনবিংশ শতিকাৰ শেষৰফালৰ আৰু বিংশ শতিকাৰ সামাজিক সংস্কাৰক আছিল।

১১.৫ নাৰী আন্দোলন আৰু আইনৰ ভূমিকা

আমি বাস কৰা ভাৰতীয় সমাজখনত ঘৰুৱা হিংসা এক গুৰুতৰ সমস্যা। ঘৰুৱা হিংসাক শাৰীৰিক অত্যাচাৰ, অর্থনৈতিক অত্যাচাৰ, যৌন অত্যাচাৰ, মানসিক অত্যাচাৰ আদি ভাগত ভাগ কৰিব পাৰি। বিভিন্ন সময়ত বিভিন্ন প্রজন্মৰ মহিলাই ঘৰুৱা হিংসাৰ ভুক্তভোগী হৈ আহিছিল আৰু পূর্বতে তেওঁলোকে কেতিয়াও এই বিষয়ে মাত মাতিবলৈ সক্ষম হোৱা নাছিল। নাৰী আন্দোলনৰ উত্থান আৰু কল্যাণকামী অনুষ্ঠানসমূহ প্রতিষ্ঠা হোৱাৰ পৰা মহিলাসকলে তেওঁলোকৰ সমস্যাসমূহৰ বিষয়ে আলোচনা-বিলোচনা কৰি তাৰ সমাধানৰ পথ উলিয়াবলৈ এক সুবিধা লাভ কৰিলে। এনে বিভিন্ন মহিলাক বিভিন্ন প্রতিষ্ঠান যেনে - Women Welfare Association of India (WWAI), Army Woman Welfare Association (AWWA), Woman's Emancipation and Development Trust (WEDT) আদিয়ে বিভিন্ন ক্ষেত্রত সহায়-সহযোগ আগবঢ়ায়। এয়া প্রায়েই দেখা যায় যে ঘৰুৱা হিংসাৰ বশৱর্তী হৈ গৃহহীন হোৱা মহিলাসকলে নাৰীৰ চোৱাং সৰৱৰাহ আৰু পর্ণগ্রাফীৰ ভুক্তভোগী হয়। ইয়াৰ উপৰিও শিশুসকলো ঘৰুৱা হিংসাৰ পৰৱর্তী পর্যায়ত ভুক্তভোগীলৈ পৰিৱর্তিত হয়। মহিলাসকল সামুহিকভাৱে একত্রিত হোৱাৰ ফলত যেতিয়া বিভিন্ন ৰাজহুৱা সন্মিলনত এই বিষয়ে আলোচনা-বিলোচনা হ'বলৈ ধৰিলে, তেতিয়া ভাৰতীয় চৰকাৰে যৌতুক নিবাৰণ অধিনিয়ম, ঘৰুৱা হিংসা বিৰোধী ৰক্ষণাৱেক্ষণ অধিনিয়ম আদিকে ধৰি বিভিন্ন আইন প্রৱর্তন কৰিবলৈ ধৰিলে। ১৯৮৩ চনত ঘৰুৱা হিংসাক ভাৰতীয় দণ্ডবিধিৰ শাখা ৪৯৮-A-ৰ অধীনত এক শাস্তিমূলক অপৰাধ হিচাপে ঘোষণা কৰা হয়। এই শাখাটোৱে গিৰীয়েক বা তেওঁৰ পৰিয়ালটোৰ বিবাহিতা মহিলাগৰাকীৰ প্রতি থকা হিংসাপৰায়ণ স্বভাৱৰ বিচাৰ কৰে।

ইয়াৰ লগতে শিশু শ্রম ব্যৱস্থাৰ ভুক্তভোগী হোৱা শিশুসকলৰ বাবেও ৰাষ্ট্রীয় পর্যায়ত বিভিন্ন কেন্দ্রীয় বিধায়ক যেনে শিশু শ্রম ৰোধক অধিনিয়ম, ১৯৮৬ আৰু উদ্যোগ অধিনিয়ম, ১৯৪৮ প্রণয়ন কৰা হৈছিল। প্রথম আইনখনে ১৪ বছৰৰ তলৰ শিশুক কর্মসংস্থাপন দিয়াটো বন্ধ কৰিছিল আৰু শিশুৰ জীৱনৰ বাবে হানিকাৰক ৫৭টা প্রক্রিয়া আৰু ১৩টা বৃত্তিৰ চিনাক্তকৰণ কৰিছিল। উদ্যোগ অধিনিয়মখনে আকৌ ১৪ বছৰৰ তলৰ শিশুৰ কর্মসংস্থাপন দিয়াটো বন্ধ কৰিছিল।

২০০১ চনত আকৌ ভাৰতৰ কেন্দ্রীয় চৰকাৰে ঘৰুৱা হিংসা অধিনিয়মখন অনুমোদন জনাইছিল যিখন আইনে "পৰিয়ালৰ ভিতৰতে যিকোনো হিংসাৰ সন্মুখীন হোৱা মহিলাক সুৰক্ষা দিব পাৰে আৰু প্রয়োজনীয় সা-সুবিধা প্রদান কৰিব পাৰে।" ঘৰুৱা হিংসাৰ পৰা মহিলাৰ সুৰক্ষা নামৰ আইন এখনো ২০০৫ চনত প্রৱর্তন কৰা হৈছে।

১১.৬ নাৰীৰ হকে গ্রহণ কৰা সাম্প্রতিক কালৰ কার্যব্যৱস্থাসমূহ

চৰকাৰী আইন ব্যৱস্থাৰ বাহিৰেও বিভিন্ন সামাজিক সংস্থাবোৰেও এই নাৰী আন্দোলনসমূহ আগবঢ়াই নিয়াত আৰু নাৰীৰ অধিকাৰৰ হকে যুঁজ দি আহিছে। স্বাজোত্তৰ কালৰ এনে কিছুমান উল্লেখযোগ্য উদাহৰণ তলত দিয়া হৈছে —

● Self Employed Women's Association (SEWA)

Self Employed Women's Association হৈছে ১৯৭২ চনত পঞ্জীয়ন হোৱা এক শ্রমকল্যাণ সমিতি। এই সমিতিখনৰ প্রতিষ্ঠাতা হ'ল বিশিষ্ট গান্ধীবাদী আৰু নাগৰিক অধিকাৰবাদী নেতা এলা ভাট। SEWA-ৰ কেন্দ্রীয় কার্যালয় গুজৰাটৰ আহমেদাবাদত অৱস্থিত আৰু ই ভাৰতৰ বিভিন্ন ৰাজ্যত নিজৰ কাম পৰিচালনা কৰে। SEWA-ৰ কর্মকর্তাসকল হ'ল সেইবোৰ মহিলা যিয়ে নিজৰ শ্রম বা সৰুসুৰা ব্যৱসায়েৰে জীৱন নির্বাহ কৰে আৰু যিয়ে সংগঠিত খণ্ডৰ কর্মীসকলৰ দৰে নিয়মীয়া বেতন আৰু অতিৰিক্ত সা-সুবিধা নাপায়। তেওঁলোকে ভাৰতৰ কর্মশক্তিৰ ৯৩ শতাংশ স্থান অধিকাৰ কৰি আছিল। গতিকে মহিলা কর্মীদলক একেলগে প্রায়েই হিচাপত ধৰা হোৱা নাছিল বা তেওঁলোক প্রায় অদৃশ্য আছিল। SEWA-ৰ অনসূয়া চাৰাভায়ে স্থাপন কৰা ভাৰতৰ আটাইতকৈ পুৰণি আৰু বৃহত্তম বয়নশিল্পৰ শ্রমিকসকলৰ সংগঠন Textile Labour Association (TLA)-ৰ পৰা উত্থান হৈছিল। ১৯৫৪ চনত TLA-এ উদ্যোগটোত কর্মৰত বনুৱাসকলৰ পৰিয়ালৰ মহিলাসকলৰ সহায়ার্থে এক মহিলা শাখা স্থাপন কৰিছিল আৰু ই মূলতঃ প্রশিক্ষণ আৰু কল্যাণকামী কাম-কাজৰ লগতে জড়িত আছিল। সংগঠনটোৰ লক্ষ্যসমূহৰ প্রাপ্তিৰ বাবে তলত উল্লিখিত ভগ্নীসদৃশ প্রতিষ্ঠানসমূহ স্থাপন কৰা হৈছিল -

SEWA Bank: ধন জমা কৰা আৰু ঋণ লোৱাৰ এক সুসংগঠিত ব্যৱস্থাৰ অভাৱত আৰু বাহ্যিক ঋণৰ অসূয়াপূর্ণ চক্রটোৰ পৰা ৰক্ষা পাবলৈ SEWA-ৰ কর্মচাৰীসকলে নিজেই এক বিত্তীয় প্রতিষ্ঠানৰ স্থাপন কৰিছিল। প্রায় ৪০০০ মহিলা সদস্যই ১০ টকাকৈ মূলধন হিচাপে ১৯৭৪ চনৰ মে' মাহত মহিলা সেৱা সমবায় অধিকোষৰ স্থাপনৰ বাবে প্রদান কৰিছিল।

SEWA Academy: ১৯৯১ চনত SEWA Academy স্থাপন কৰা হৈছিল যাৰ লক্ষ্য হ'ল প্রাথমিক শিক্ষা প্রদান, ধাৰণ ক্ষমতা গঢ়ি তোলাৰ উদ্যোগ গ্রহণ, নেতৃত্ব লোৱাৰ প্রশিক্ষণ, সংযোগ আৰু উন্নতি সাধনৰ অধ্যয়ন।

SEWA Communication: এই শাখাটোৰ জৰিয়তে SEWA-ই যথেষ্ট সংখ্যক লোকৰ মাজলৈ প্রচাৰ আগবঢ়াবলৈ সক্ষম হৈছিল। এই শাখাটোৱে এখন দৈনিক সংবাদ-পত্র, কিশোৰীৰ বাবে এখন মাহেকীয়া আলোচনী, আৰু এখন বৈদ্যুতিন সংবাদ-পত্র প্রকাশ কৰিছিল। ১৯৮৪ চনত Video SEWA স্থাপন কৰা হৈছিল যিয়ে SEWA-ৰ সদস্যসকলক শিক্ষা প্রদান আৰু ইতিমধ্যে বিদ্যামান সদস্যমণ্ডলীক অনুপ্রেৰণা যোগোৱা, সংঠিত কৰা তথা শক্তিশালী কৰি তুলিছিল।

SEWA Research: SEWA-ৰ প্রচাৰ সংগ্রামত যুক্তিসন্মত আৰু বৈজ্ঞানিক গৱেষণা এক গুৰুত্বপূর্ণ অংগ আছিল। গৱেষণাৰ জৰিয়তে -ই নিজৰ সদস্য স্ব-সংস্থাপিত মহিলাসকলক

মূলসুতিৰ তথ্যৰ পৃথিৱীখনৰ পৰিচয় কৰাই দিছিল।

SEWA Housing : ১৯৯৪ চনত অসংগঠিত খণ্ডৰ দুখীয়া মহিলাসকলৰ বসবাসৰ অৱস্থাৰ উন্নতিৰ বাবে Gujarat Mahila Housing SEWA Trust (MHT)-ৰ স্থাপন কৰা হৈছিল।

● Sakhi (সখী)

১৯৮৯ চনত দক্ষিণ এছিয়াৰ মহিলাসকলৰ বাবে বিভিন্ন পেছা যেনে বিত্ত, চলচিত্ৰ, আইন, ৰাজহুৱা স্বাস্থ্য আদিৰ লগত জড়িত এটা পাঁচজনীয়া দক্ষিণ এছিয়াৰ মহিলাৰ দলে Sakhi নামৰ অনুষ্ঠানটো স্থাপন কৰিছিল। সহজার্থত, Sakhi (সখী) মানে হ'ল মহিলা বন্ধু। এই সংগঠনটো দক্ষিণ এছিয়াৰ সমাজৰ অধীনৰ মহিলাসকলে সন্মুখীন হোৱা ঘৰুৱা হিংসাৰ বিৰুদ্ধে প্ৰতিবাদ কৰিবলৈ তেওঁলোকক এক মাধ্যম প্ৰদান কৰাৰ অৰ্থে স্থাপন কৰা হৈছিল। Sakhi-ৰ লক্ষ্য হ'ল দক্ষিণ এছিয়াত ঘৰুৱা হিংসা একেবাৰে ৰোধ কৰি উত্তৰজীৱী মহিলাসকলক একত্ৰিত কৰিবলৈ বিভিন্ন সমিতি, সংগঠন আদিৰ সৃষ্টি কৰা। Sakhi-এ সেৱা প্ৰদান, সমূহীয়া অংশগ্ৰহণ, প্ৰচাৰ মাধ্যমৰ সক্ৰিয়তা, বিভিন্ন নীতি গ্ৰহণ আদি কিছুমান আত্মীয়কৰণৰ প্ৰচেষ্টাৰ জৰিয়তে সহায়-সহযোগ আৰু সমৰ্থন আগবঢ়ায়। দক্ষিণ এছিয়াৰ মহিলাসকলক অহৰহ মানসিক সহযোগ, সাংস্কৃতিকভাৱে চিন্তাশীল তথা নিৰ্দিষ্ট ভাষিক সহযোগ আগবঢ়াবলৈ Sakhi-এ এক সুৰক্ষিত মাধ্যম হিচাপে কাম কৰি আহিছে। ই গ্ৰহণ কৰা কাৰ্য-প্ৰণালীসমূহ তলত উল্লেখ কৰা হ'ল—

১) সংকটৰ সহাঁৰি - এছিয়াৰ দেশসমূহৰ মহিলাৰ লগত জড়িত বিষয়সমূহত এই সংগঠনটোৱে সহাঁৰি জনায়।

২) পৰিস্থিতি ব্যৱস্থাপনা - পৰিস্থিতি ব্যৱস্থাপনাৰ ভিতৰত আছে মহিলাৰ বাবে অনুবাদ সেৱা, আদালতৰ ৰক্ষনাবেক্ষণ, ৰাজহুৱা সুবিধাৰ্থে থকা সংস্থা, স্বাস্থ্য সেৱা, স্বাস্থ্য ৰক্ষাৰ উপদেশ, বসবাস কৰাৰ ব্যৱস্থা, আইনগত সহায়তা আৰু চাকৰি প্ৰশিক্ষণ আৰু সংস্থাপন।

৩) নিৰ্দিষ্ট পাঠ্যক্ৰম - Sakhi-এ উত্তৰজীৱী মহিলাসকলৰ অৰ্থে এক নিৰ্দিষ্ট পাঠ্যক্ৰম সৃষ্টি কৰিছিল যাৰ ভিতৰত আছিল কম্প্যুটাৰৰ শিক্ষা, মাহেকীয়া সহায়ক শ্ৰেণী , বাণিজ্যিক শিক্ষা কৰ্মশালা, আৰু শৈক্ষিক উদ্‌গতিৰ বাবে পুঁজি।

● **Kali for Women: Zubaan**

১৯৮৪ চনত উৰ্বশী বুটালিয়া আৰু ৰিতু মেননে ভাৰতৰ প্ৰথম মহিলা প্ৰকাশক গোষ্ঠী Kali for Women-ৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰিছিল। এই প্ৰতিষ্ঠানটোৰ লক্ষ্যসমূহ আছিল উচ্চমানৰ কৰ্মৰাজি প্ৰকাশ কৰা, ব্যয় কমোৱা আৰু এই কথা সুনিশ্চিত কৰা যে তেওঁলোকে প্ৰকাশ কৰি উলিওৱা গ্ৰন্থৰাজিৰ বিষয়বস্তুৰ লগতে বিন্যাসো আন্তৰ্জাতিক মানদণ্ডৰ হয়। এক নিৰ্দিষ্ট সময়ৰ ভিতৰত Kali for Women ভাৰতৰ লগতে সমগ্ৰ বিশ্বৰে এক উল্লেখযোগ্য প্ৰকাশক গোষ্ঠী হিচাপে প্ৰতিষ্ঠিত হয়। ইয়াৰ নামটো গুণগত মান, সম্পাদকীয় চিন্তাশীলতা, উচ্চমানৰ বিষয়বস্তু আৰু আটাইতকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণভাৱে মহিলাৰ মতামত প্ৰকাশৰ বাবে এক মাধ্যমৰ লগত সূচোৱা হয়। দিল্লীৰ এক গেৰেজৰ পৰা আৰম্ভ কৰি Kali for Women-এ ভাৰতীয় নাৰীবাদৰ এক উল্লেখযোগ্য

প্ৰকাশনীয় ৰাষ্ট্ৰদূত হিচাপে প্ৰতিষ্ঠিত।

● The Centre for Women's Development Studies

১৯৮০ চনৰ ১৯ এপ্ৰিলত আন্তৰ্জাতিক মহিলা দশকৰ মাজভাগতে পোনপ্ৰথমবাৰৰ বাবে সকলোকে অন্তৰ্ভুক্ত কৰা মহিলাৰ সমাজত স্থানৰ বিষয়ে তৈয়াৰ কৰা 'Towards Equality' (Report of the Committee on the Satus of Women in India, (CSWI), Government of India) নামৰ চৰকাৰী প্ৰতিবেদনখনৰ বুনিয়াদী কাম-কাজৰ লগত জড়িত কিছু সংখ্যক পুৰুষ-মহিলাই The Centre for Women's Development Studies (CWDS) নামৰ সংস্থাটোৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰিছিল। পাছলৈ তেওঁলোক Indian Council of Social Science Research (ICSSR)-ৰ অন্তৰ্গত নাৰী শিক্ষা অনুষ্ঠান (Women's Studies Program)-ৰ লগত সংযুক্ত হৈছিল। ICSSR-ৰ নাৰী শিক্ষাৰ উপদেষ্টা সমিতিয়ে ইতিমধ্যে উৎপত্তি হোৱা জ্ঞানৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি, কিন্তু এক বৃহত্তৰ পৰিসৰ আৰু পুঁজিৰে গৱেষণা কাৰ্য আগবঢ়াই নিবলৈ এক স্বতন্ত্ৰ প্ৰতিষ্ঠান স্থাপনৰ আহ্বান জনাইছিল।

● National Commission for Women (ৰাষ্ট্ৰীয় মহিলা আয়োগ)

১৯৯২ চনৰ জানুৱাৰীত ভাৰত চৰকাৰৰ মহিলা আয়োগ অধিনিয়ম, ১৯৯০ ৰ অধীনত National Commission for Women-ৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰা হৈছিল যাৰ লক্ষ্য হ'ল মহিলাৰ সাংবিধানিক আৰু আইনগত সুৰক্ষা প্ৰদানৰ কাৰ্যাৱলী নিৰীক্ষণ কৰা, সঠিক আইনগত উপায়ৰ বিষয়ে অৱগত কৰা, অভিযোগসমূহ দ্ৰুত গতিৰে সমাধা কৰা, আৰু মহিলাৰ লগত জড়িত নীতিসমূহৰ বিষয়ে চৰকাৰক পৰামৰ্শ প্ৰদান কৰা।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ১ ঃ ভাৰতৰ নাৰীৰ আন্দোলনক কেইটা শ্ৰোততে ভাগ কৰা হৈছে?

.....

প্ৰশ্ন নং ২ ঃ ঘৰুৱা হিংসাৰ বিৰুদ্ধে আইনী প্ৰৱৰ্তন কেতিয়া হৈছিল?

.....

প্ৰশ্ন নং ৩ ঃ অৰ্থনৈতিক হিংসা কি?

.....

প্ৰশ্ন নং ৪ ঃ WWAI-ৰ সম্পূৰ্ণ নামটো কি?

.....

প্ৰশ্ন নং ৫ ঃ SEWA Bharat কি?

.....

১১.৭ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- ভাৰতৰ নাৰী আন্দোলনক তিনিটা শ্ৰোত বা পৰ্যায়ত ভাগ কৰিব পাৰি - প্ৰথম শ্ৰোতটো ঊনৈছ শতিকাৰ ৰাষ্ট্ৰীয় আন্দোলন আৰু নাৰীৰ অধিকাৰৰ হকে অনুষ্ঠিত হোৱা সংস্কাৰমূলক আন্দোলনত নাৰীৰ বিশাল যোগদানেৰে আৰম্ভ হৈছিল।
- ১৯৬০ৰ দশকৰ শেষৰফালে দ্বিতীয় শ্ৰোতৰ আৰম্ভণি হোৱা বুলি ক'ব পাৰি, য'ত নাৰীৰ ৰাজনৈতিক সক্ৰিয়তাৰ পুনৰুত্থান হোৱা পৰিলক্ষিত হৈছিল।
- ১৯৭০ৰ দশকৰ শেষৰ ফালে আৰম্ভ হোৱা তৃতীয় শ্ৰোতটোৰ এক নিৰ্দিষ্ট নাৰীবাদী লক্ষ্য আছিল।
- প্ৰাচীন কালৰে পৰাই বিভিন্ন লোকে নাৰীৰ অধিকাৰৰ হকে যুঁজ কৰি আহিছে। যদিও ইয়াৰ বিষয়বস্তুসমূহৰ মাজত পাৰ্থক্য আছে, তথাপিও এটা কথা স্পষ্ট যে এয়া হ'ল লিংগ সমতা ৰক্ষা কৰাৰ এক অহৰহ প্ৰচেষ্টা।
- বৰ্তমান সময়ত চৰকাৰৰ বাহিৰেও বিভিন্ন বেচৰকাৰী প্ৰতিষ্ঠানেও বিভিন্ন নাৰীজনিত সমস্যাৰ সমাধান তথা নাৰী স্বাধীনতাৰ লক্ষ্য হাতত লৈ কাম কৰি আছে।

১১.৮ অধিক জানিবলৈ

ইংৰাজী গ্ৰন্থ ঃ

1. Agnihotri, Indu and Vina Mazumdar. 1995. Changing Terms of Political Discourse: Women's Movement in India 1970s – 1990s. Economic and Political Weekly, 30(29): 1869 1879.
2. Dietrich, Gabriele. 1992. Reflections on the Women's Movement in India: Religion, Ecology, Development. New Delhi: Horizon India Books
3. Mazumdar, Vina. 1976. The Social Reform Movement in India: From Ranade to Nehru. In Indian Women from Purdah to Modernity. ed. B.R. Nanda: 41-66. New Delhi: Vikas.
4. Mazumdar, Vina. (ed.). 1979. Symbols of Power: Studies on the Political Status of Women in India. New Delhi: Allied Publishers.

১১.৯ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ প্রথম শ্রোত ১৯ শতিকাৰ পৰা, দ্বিতীয় শ্রোত ১৯৬০ৰ দশকৰ পৰা, তৃতীয় শ্রোত ১৯৭০ৰ দশকৰ পৰা আৰম্ভ হৈছিল।

২নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ১৯৮৩ চনত ঘৰুৱা হিংসাক ভাৰতীয় দণ্ডবিধিৰ শাখা ৪৯৮-A-ৰ অধীনত এক শাস্তিমূলক অপৰাধ হিচাপে ঘোষণা কৰা হয়।

৩নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ এনে হিংসা য'ত মহিলাৰ অর্থনৈতিক স্বাধীনতা খর্ব কৰা হয়।

৪নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ Women Welfare Association of India.

৫নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ SEWA Bharat হ'ল এনে এটা সংস্থা যিয়ে অসংগঠিত খণ্ডত কর্মৰত মহিলাৰ লগত জড়িত সমস্যাসমূহৰ সমাধানৰ অর্থে কাম কৰে আৰু এই মহিলাসকলৰ কল্যাণৰ হকে কাম কৰা প্রতিষ্ঠানসমূহৰ কার্যক্ষমতা বৃদ্ধিতো সহায় কৰে।

১১.১০ আৰ্হি প্রশ্ন

(ক) চমু প্রশ্ন ঃ (১৫০টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ দিয়ক)

প্রশ্ন ১ ঃ ঘৰুৱা হিংসাৰ বিষয়ে এক চমু টোকা প্রস্তুত কৰক।

প্রশ্ন ২ ঃ ছাফৰেজ আন্দোলনৰ বিষয়ে এক চমু টোকা প্রস্তুত কৰক।

(খ) ৰচনাধর্মী প্রশ্ন ঃ (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ দিয়ক)

প্রশ্ন ১ ঃ স্বৰাজোত্তৰ কালৰ আন্দোলনসমূহত মহিলাৰ অংশগ্রহণৰ বিষয়ে এক ৰচনা লিখক।

প্রশ্ন ২ ঃ ভাৰতীয় ৰাষ্ট্রীয় আন্দোলনসমূহত মহিলাৰ ভূমিকাৰ বিষয়ে এক বিৰৰণী দিয়ক।

*** ***** ***